

ČRo 6, Studio STOP, 20.12.2005

Státní dluh a dluhy domácností

Petr HARTMAN, moderátor

Začíná pravidelný diskusní pořad Studio STOP, který se vysílá na okruhu Český rozhlas 6. Pokud možno ničím nerušený poslech vám přeje Petr Hartman.

Česká pošta půjčí vládě zhruba tři miliardy korun, aby měla na výplatu důchodů. Tato zpráva se před několika dny objevila v médiích. Vzhledem k tvrzení o přebytku na důchodovém účtu to může být překvapení. Rovněž vzhledem k příznivému vývoji české ekonomiky a k vyššímu přílivu peněz do státního rozpočtu. Proč si tedy vláda musí na důchody půjčit? Na co všechno dalšího si půjčuje? Z čeho půjčky splácí? A jak se jí to daří? V čem je rozdíl od dluhů domácností? Odpověď nejenom na tyto otázky se pokusí nalézt dnešní Studio STOP. Ve studiu vítám ředitele **Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy, Lubomíra Lízala**, a dále hlavního ekonoma Československé obchodní banky, Martina Kupku. Takže dobrý večer.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Dobrý večer.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Dobrý večer.

Petr HARTMAN, moderátor

Samozřejmě, dnes se budeme budeme bavit o nejrůznějších dluzích, ale můžeme tedy začít tím dluhem, který si vláda udělá u České pošty, to je možná svým způsobem zajímavé právě z toho důvodu, že se to týká výplaty důchodů. Výplaty lednových důchodů, na které vláda údajně asi by neměla peníze, kdyby si nepůjčila, proč jinak by si tedy půjčovala a v této souvislosti je zajímavé to, že ještě před několika měsíci se tvrdilo, že na důchodovém účtu je přebytek a že tedy není nutné spěchat s důchodovou reformou, že to nebude problém dalších dvacet let. Takže jak vysvětlit tento paradox, Lubomíre Lízale?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Já si myslím, že skutečně tady dochází k tomu, že vláda sice třeba může mít jaksi papírově hodně peněz, ale zjevně se dostala do problémů tak říkajíc s tím tokem těch peněz a zjistila, že by si musela jako skutečně půjčovat na mezibankovním trhu a toto se jí zdá, pro ní výhodnější operace. Koneckonců, když má ty páky na poštu, která je svým způsobem státní podnik, tak toho asi chce využít.

Petr HARTMAN, moderátor

Názor Martina Kupky.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Já si taky myslím, že z tohoto izolovaného údaje, byť opravdu zní zajímavě, bychom neměli vyvozovat, že se blíží kolaps důchodového systému a vláda si půjčuje už kde může. Ona by si určitě mohla půjčit někde jinde. Možná by to bylo dražší, možná, že třeba i Česká pošta považuje tuto transakci z nějakého důvodu za výhodnou. Rozhodně bych řekl, že v tuto chvíli je to, jak o tom hovořil kolega, nějaký dočasný nesoulad mezi příjmy a výdaji. Ty problémy samozřejmě na tom důchodovém účtu budou větší, ale nikoliv tedy příští rok, ale v horizontu desetiletí, pokud nedojde k té důchodové reformě, o které se stále hovoří.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře, kdybych ještě chvíli zůstal u toho důchodového účtu, proč tam tedy došlo k tomu nesouladu, když se tvrdí, že dlouhodobě je tam přebytek, a to asi z hlediska zas objemu vyplacení důchodu během roku není tak velká částka. Jak je to možné?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

No ono to, ono to není velká částka, nicméně si musíme uvědomit, že vlastně státní rozpočet je jeden velký balík peněz a ty důchody jako takové jsou pořád ještě součástí toho velkého balíku peněz, pořád ještě nedošlo skutečně k tomu fyzickému oddělení těch důchodových peněz a peněz na ostatní projekty, které vláda platí.

Petr HARTMAN, moderátor

Takže zkrátka může se stát, že někdy ty peníze chybí.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Ano, může.

Petr HARTMAN, moderátor

Když právě hovoříme o státním rozpočtu, tak samozřejmě nejenom státní rozpočet, ale i další rozpočty, jsou dlouhodobě v záporných číslech, hovoří se o dluhu veřejných financí a i když se letos české ekonomice daří celkem slušně, tak přesto nedochází k razantnímu snižování takovýchto dluhů. Jak se na tyto dluhy a hlavně na schodech státních rozpočtů dívá viceguvernér České národní banky Luděk Niedermayer.

Luděk NIEDERMAYER, viceguvernér České národní banky

Tak předem bych chtěl říct, že veřejné finance jsou pojem mnohem širší než deficit státního rozpočtu a klíčové je opravdu působení souhrnu veřejných financí na naši ekonomiku. Z toho hlediska je třeba vyjít z faktu, že vlastně v roce 2004 česká ekonomika dosáhla deficitu kolem tří procent, což je hodnota odpovídající maastrichtským kritériím. Bylo by žádoucí, aby

deficity pokračovaly v nějaké trajektorii snižování. Za předpokladu, že naše ekonomika bude pokračovat v růstu, to znamená, že podle mého názoru by bylo žádoucí, aby deficity viditelně mířily jak v tomto, tak v příštím roce pod hranici tří procent. V opačném případě vláda provádí de facto fiskální expanzi. Myslím si, že to, co trhy potřebují, je mít určitou vizi, jakým směrem se bude vyvíjet fiskální politika našeho státu, jakým způsobem se budou deficity v těch poměrně vysokých úrovních snižovat. Ve skutečnost v rozpočtu aspoň podle mého názoru existují značné vaty, výdaje ministerstev jsou značně nadhodnocené, což by podle mě vyvolával dostatečný prostor pro to, aby mohlo dojít k poněkud razantnějšímu vypuštění, zrušení těchto rezerv.

Petr HARTMAN, moderátor

Tolik viceguvernér České národní banky Luděk Niedermayer. Já bych navázal na jeho slova a zastavil bych se nejprve u toho, co on říkal, že státní rozpočet je užší pojem, než veřejné rozpočty, veřejné finance. Právě, když se hovoří o dlužích státu, tak někdo si představuje pouze dluh týkající se státního rozpočtu, někdo se v tom neorientuje vůbec, dá se nějak zjednodušeně říci, co vlastně ten státní dluh znamená, zda je to totožné s dluhem veřejných financí, nebo jsou tu nějaké odlišnosti? Lubomíre Lízale.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Jsou tu odlišnosti. V podstatě, pod těmi dluhy, pod tím dluhem vlastně veřejných rozpočtů se rozumí a veškeré dluhy, které vznikají právě s hospodařením s veřejnými prostředky. Čili nejde o ten jaksi, řekněme, ten státní rozpočet na té nejvyšší úrovni, ale spadají tam samozřejmě i místní rozpočty, spadají tam krajské rozpočty případně, spadá tam například i zdravotní pojištění a podobně. Čili vlastně veškeré ty rozpočty, které můžeme chápat tak, že to je hospodaření s veřejnými penězi.

Petr HARTMAN, moderátor

Znamená to tedy, když se hovoří o dluhu veřejných financí, tak se tam dá dát to rovnítko se státním dluhem, nebo zas je to ještě něco jiného? Martine Kupko.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Tak je fakt, že státní dluh je dominantní složkou bilance veřejných financí, ale technicky je to určité správně tak, jak říkal Mirek, to znamená, že tam patří ještě mimorozpočtové fondy, patří tam hospodaření obcí, patří tam zdravotní pojišťovna, takže těch položek je víc. Jenom pro zajímavost, já před sebou mám deficit podle subsektorů v procentech hrubého domácího produktu z posledního konvergenčního reportu, který Česká republika odesílá do Bruselu jako součást své přípravy, mimo jiné přijetí eura a tam vidíme, že v roce 2005 vládní instituce celkem dosáhly schodku asi čtyři osm, o tom už jsme hovořili, to je ten očekávaný schodek, z toho ústřední vládní instituce, což je vlastně tedy stát, mínus čtyři celé devět procenta, místní vládní instituce mínus nula celá jedna, fondy sociálního zabezpečení plus nula celá jedna. Takže je vidět, že, a to neplatí jenom pro ten rok 2005, ale i pro rok předcházející nebo podle očekávání roky následující. Opravdu ten státní dluh je dominantní složkou veřejného dluhu.

Petr HARTMAN, moderátor

Dá se tedy říci, že nejvíce dluhů dělá stát?

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Ano.

Petr HARTMAN, moderátor

A když tedy hovoříme o zadlužení země, tak co nejlépe tedy vypovídá o zadlužení země? Je to právě výše státního dluhu nebo výše veřejných dluhů nebo ...?

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Já si myslím, že je to výše veřejných dluhů. A právě tedy v tom speciálním případě České republiky v současné době, ale to číslo není nijak výrazně odlišné. On asi ten státní dluh se dá rychleji spočítat, je přesněji definovatelný, lépe publikovatelný, lépe se s ním pracuje a je největší, takže je logické, že někdy se častěji tedy se hovoří o tom státním dluhu než o dluhu veřejných financí. Ale konceptuálně ty schodky veřejných financí jako celku jsou podstatné a taky vzhledem k maastrichtským kritériím, což, jenom připomínám, jsou ta kritéria, která musíme splňovat, pokud chceme přijmout euro. Tak v maastrichtských kritériích se hovoří o veřejném dluhu a nikoliv o státním dluhu. Potom, abych tam ještě vnesl jeden pohled, který může být užitečný, někdy bývá také užitečné rozlišovat mezi dluhem cyklicky očištěným nebo schodky veřejných rozpočtů cyklicky očištěnými a necyklicky očištěnými. Hovoří se o primárním dluhu a tak dále, takže těch pojmů v oblasti veřejných financí je mnoho.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře, když to tedy zjednodušíme a budeme brát v úvahu státní dluh a porovnáme to tedy se státními dluhy jiných zemí třeba tady v okolí nebo v Evropské unii, jak z toho srovnání vyjde Česká republika?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Tak zatím z toho vychází relativně dobře, a to je vlastně způsobeno tím, že ty dluhy na začátku devadesátých let byly velmi malé, čili náš dluh se pohyboval okolo deseti procent v té době. Nicméně, ta příznivá situace trvala celkem bych řekl řadu let. Nicméně potom později na konci devadesátých let se ten trend značně změnil a my vlastně vidíme rychlý nárůst toho dluhu. Čili pokud bych to měl parafrázovat problém není výše dluhu, kterou máme, problém je ta rychlost, s jakou momentálně roste.

Petr HARTMAN, moderátor

Když právě hovoříme o tom, že na začátku devadesátých let byl ten dluh relativně nízký a nyní narůstá, narůstá v poslední době čím dál tím rychleji, tak když to opět zjednoduším, jak vlastně státní dluh vzniká, jak, jak se stát zadlužuje, jakým způsobem to funguje?

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Tak nejjednodušším způsobem si můžeme představit, že pokud vytváří stát nebo ten veřejný sektor deficity a ty deficity nestačí jaksi hradit z výnosů zase příštích let, tak postupně se akumuluje zadlužení. Já si myslím, že to je takové asi nejjednodušší pro představu, kde samozřejmě, a to je důležité zejména v období, kdy jsou vysoké úrokové sazby, musíme počítat s tím, že z toho dluhu musíme platit také úroky. Takže nejedná se pouze o akumulované schodky každoroční, ale tak úroky, které musíme platit z těch schodků minulých let. Tomu se říká dluhová služba, musíme splácet i ty staré schodky, a to při relativně vysokém dluhu nebo narůstajícím dluhu je narůstající položka také ve výdajů veřejné, veřejných rozpočtů.

Petr HARTMAN, moderátor

Když to tedy zjednoduším, stát si na něco půjčí peníze a ty pak musí splácet a ty úroky jsou vysoké a když to tedy nestíhá, tak dál a půjčuje si na další věci, takže ten dluh roste, je to dáno teda tím?

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Ano, ano.

Petr HARTMAN, moderátor

Když právě hovoříme o státním dluhu, o tom, že roste, tak jakým způsobem si vlastně stát půjčuje peníze? To znamená, obrátí se na nějaké mezinárodní banky nebo jakým způsobem?

Petr HARTMAN, moderátor

Těch možností je několik, ale v podstatě stát si primárně půjčuje od domácích subjektů. Když se vlastně podíváme na tu strukturu státního dluhu, tak většina vlastně dluhopisů, čili vlastně toho příslibu, že za půjčené peníze stát potom splatí ten úrok plus samozřejmě nominální hodnotu toho dluhopisu, tak primárními poskytovateli, nebo těmi, kteří kupují ty dluhopisy, jsou domácí banky.

Petr HARTMAN, moderátor

To znamená, že nejprve jde stát na to tak, že vydá určité dluhopisy, ty nabídne na trhu, kdo si je koupí, tak ten je vlastně věřitelem státu.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Tak přesně.

Petr HARTMAN, moderátor

A další formy jsou tedy takové, že ...

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Další potom, další formy potom jsou obdobné, akorát, že tedy vlastně ty dluhopisy mohou vydat na zahraničních trzích, mohou být denominovány, ať už třeba v korunách, nebo eurech, případně v dolarech, v jiných měnách, a pak vlastně si je kupují zahraniční subjekty. Zejména opět se jedná u těch dluhopisů, to jsou zejména banky a potom penzijní fondy.

Petr HARTMAN, moderátor

Znamená to tedy, že nefunguje klasická bankovní půjčka, že by stát přišel k nějaké třeba mezinárodní bance a řekl, potřebujeme půjčit tolik a tolik miliard?

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Tak fakt je, že na začátku devadesátých let v období, kdy jsme vstupovali do ekonomické transformace, tak jsme byli zadluženi i klasicky zejména myslím u těch mezinárodních institucí, ale postupem času, a je to standardní, si stát půjčuje především prostřednictvím cenných papírů, to znamená prodeje dluhopisů. A ještě jednu možná zajímavou věc. Svým způsobem to, že stát nabídne svůj dluh k prodeji do zahraničí, tak může vytvářet mnohem konkurenčnější prostředí na domácím trhu, protože potom už ty domácí subjekty vědí, že nejsou jedinými kupci potenciálními toho dluhu a jsou ochotny nabízet třeba lepší úrokové sazby, to znamená z pohledu státu tedy nižší úrokové sazby, než by byly, kdyby stát měl možnost půjčit si v zahraničí, uzavřeno.

Petr HARTMAN, moderátor

Samozřejmě, když si někdo půjčuje, tedy nějaký stát formou dluhopisu, tak musí existovat zájem o ty dluhopisy. Stává se třeba někdy, že stát si chce půjčit, vydá dluhopisy a nikdo je nekoupí, když to takhle zjednoduším?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

No tak samozřejmě se to stát může, ale v současné době vlastně, pokud se jedná o naše dluhopisy, tak o ty pořád je zájem, čili zatím toto nebezpečí nám nehrozí.

Petr HARTMAN, moderátor

A když právě hovoříme ještě o těch dluzích, tak samozřejmě se musí dostat závazkům, daří se to? Nebo třeba stát hrne ty dluhy před sebou a je rád, že vezme peníze nebo sebere peníze na splácení alespoň těch úroků a ty dluhy vlastně nesplácí. Případně dělá dluhy další, aby mohl splácet dluhy staré.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Já si myslím, že tohle je zajímavý a širší problém s tím obecně spíš je tendence v současné době nejenom u nás ty dluhy před sebou valit. Podíváme se na ty země, které jsou nám nejbliž, což je Evropská unie, tak vidíme, že i když platí pravidlo, že by měly ty deficity nebo dluhy státu v poměru k hrubému domácímu produktu být maximálně šedesát procent, tak už mnoho let země, které mají dluhy mnohem vyšší, třeba i sto procent hrubého domácího produktu, tak se jim nedaří nějak výrazně ten dluh snižovat. Prostě země se naučily s dluhem žít, necítí nějak zvláště puzení k tomu, aby ten dluh snižovaly, problém je, kdyby dluh začal

dynamicky narůstat z nějakého důvodu a to procento k hrubému domácímu produktu by se začalo rychle zvyšovat, pak by problém skutečně mohl být a mohl by být problém i s udáváním těch dluhopisů na zahraničních trzích. Ale myslím, že pravda je obě. Jednak, že mít dluh, který nějak explozivně nenarůstá, je běžné a většinou v těch vyspělých zemích se daří tu situaci ukočírovat.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře, takže neexistuje třeba nějaká mezinárodní instituce, ať už je to mezinárodní měnový fond nebo někdo, kdo by řekl, varujeme všechny, aby nekupovali dluhopisy, ten stát je třeba předlužený, jako ...?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Ono určité znaky existují, a tomu odpovídá mezinárodní hodnocení, takový ten rating těch dluhopisů, kdy vlastně agentury a například Standard and Pours a podobné vydávají takové to svoje, takový jaksi nezávislé hodnocení, jaká je kvalita toho dluhu, čili vlastně tam jsou ty kategorie, že ten dluh je dobrý, nebo že ten dluh je mírně rizikový až po tu kategorii v žádném případě to nekupujte, protože pravděpodobnost, že vám někdo zaplatí, je velmi malá, takže ano, existují, existují takovéto signály.

Petr HARTMAN, moderátor

Když právě hovoříme o těch dluzích, už jsme hovořili o tom, že stát se zadlužuje formou dluhopisů. Že na začátku transformace třeba ještě docházelo k tomu, že jsme si přímo půjčovali od bank, což už tedy není obvyklé a už se to neděje. Je také možno, že se třeba stát nějak zadlužuje vůči vlastním občanům? Nemyslím tím formou dluhopisů ale třeba může si dovolit, že občanům dejme tomu nevyplatí nějaké peníze a použije je na něco jiného?

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Tak já si myslím, že v tomto bodě bude každý stát velmi opatrný, protože samozřejmě nezaplatit občanů něco, na co mají ze zákona nárok, je velmi riskantní z pohledu příštího znovuzvolení těch politiků, kteří to dopustili. Já si myslím, že politici mnohem raději nezaplatí zahraničním subjektům, zvláště těm velkým, než aby nezaplatili občanům, co jim zaplatit mají. Možná ještě jenom, abysme viděli, jak v tom světě větších zemí je nebo není takový státní bankrot pravděpodobný. Možná, že mě Mirek doplní, ale já si vzpomínám z toho našeho prostoru střední a východní Evropy od začátku devadesátých let to bylo vlastně Polsko, které mělo problémy vlastně se splácením svého zahraničního dluhu a potom Rusko. Ale vidíme, že k žádnému krachu nedošlo. Ono se to nakonec vždycky vyřeší tak, že se ten dluh nějakým způsobem renegociuje i s těmi věřiteli, to znamená, buď se odloží splatnost nebo se část toho dluhu odpustí a prostě jede se dál. Neumíme si představit, že by stát zkrachoval jako zkrachuje podnik. A z nejnovější doby třeba Argentina, abysme si připomněli, k čemu, k čemu dochází.

Petr HARTMAN, moderátor

No dobře, ale tam došlo k určitým problémům, že tam byla znehodnocena měna, znehodnoceny ...

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Samozřejmě, oni to ty problémy vyvolat může, ale myslím, že v současné době třeba situace Argentiny zase není tak tragická. Mimochodem je to taky pěkná ukázka toho, kam může situace dospět, pokud ty problémy, které ve fiskálním sektoru nebo šířeji v té ekonomice se neřeší včas. Já si vzpomínám, že jeden čas i našimi médii procházela taková srovnání o tom, jestli náhodou Česká republika se neblíží Argentině, tak my jsme tenkrát říkali, že ta situace je přece jenom jiná. Ona opravdu jiná je. Ale jako memento je třeba se těmi problémy zabývat a nenechat je doběhnout až prostě k nějakým bolestným řešením. To si myslím, že je něco, co bysme si z toho měli odnést.

Petr HARTMAN, moderátor

My už jste hovořil o tom, že stát těžko může zkrachovat a právě jsme hovořili zde také o tom, že některé státy už si zvykly na to, že hrnou ty dluhy před sebou a někde narůstají. Je to trochu takový dalo by se říci nespravedlivý, paradox, protože když nějaká firma je předlužena, tak má povinnost vyhlásit bankrot. Když je domácnost předlužena, tak se s ní také nikdo nemazlí a svým způsobem to vede také k bankrotu, může člověk přijít o všechno, dalo by se říci. Proč má stát takovou výsadní pověst nebo výsadní postavení?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

No, těžko říct. Tady spíš jde o to, že vlastně ten stát není bych řekl takovým tím klasickým subjektem řekněme těch podnikových a mezilidských vztahů. Je to v podstatě určitá mocenská struktura, která za určitých podmínek může tak říkajíc ty peníze vždycky z těch obyvatel nějakým způsobem vyždímat. Čili proto do určité míry se tady pojí takový ten paradox toho, že každý rád půjčí tomu státu obvykle, protože ten dluh je vnímán jako relativně bezpečný proti ostatním a zase na druhou stranu, po tom je tady i takový ten paradox toho, že těm státům půjčujeme, i když tedy ty agentury říkají, pozor jako, pravděpodobnost, že to dostanete zapláceno, je velmi malá.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

A potom tam může být ještě jeden moment, který mě v tuto chvíli teda napadl, ono je zase jednodušší, pokud zkrachuje firma, zabrat stroje nebo obsadit budovy nebo v domácnosti udělat exekuci na televizi, než v případě státu, co je to stát, co bysme zabrali pokud bychom chtěli tedy ukojit své pohledávky, bysme zabrali zastupitelské úřady v tom zahraničí nebo bychom vstoupili na teritorium, obstavili bychom účty té země v zahraničí. Ono, takže to je mnohem složitější záležitost.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře, takže vlády už automaticky počítají s tím, že jen tak zkrachovat nemohou, klidně mohou, když to řeknu trochu vulgárněji sekát dluhy.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Ono totiž každá ta vláda má tu výhodu, že pravděpodobnost, že zkrachuje, i když na tom je velmi špatně, není až tak vysoká. Vždycky je šance, že to bude až ta vláda po nich, která zkrachuje, čili proto je tam ...

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Mimochodem ještě také možná bysme mohli uvést skutečnost, že ono to není jenom na jedné straně občan nebo firma a na druhé straně stát. Existuje ještě mezistruktura, což jsou obce a my víme z naší krátké historie po roce 90, že byly některé obce, které prostě k tomu zadlužování přistupovaly poměrně velkoryse, nakumulovaly dluh, který nebyly schopny splácet a také nebylo triviální se s tím problémem vyrovnat. Protože v konečném důsledku bylo obtížné taky sáhnout na majetek obce a teď s ním teda něco udělat.

Petr HARTMAN, moderátor

Ale některé obce přišly prakticky o veškerý majetek.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Je to pravda, ale vzpomínáme si, že to byly v zásadě malinké obce a problém byl velký. I politický problém s tím spojený. Takže v případě státu to je ještě násobně, by byl problém větší.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře, dostali jsme se ze státu na obce, takže u obcí je také velká pravděpodobnost, že nezkrachují?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Tam si myslím, že u těch obcí to je přece jenom ta pravděpodobnost trochu vyšší, a to právě z důvodu toho, že ta obec nemá ty možnosti toho státu, totiž jednak dobře diversifikovat a jednak patrně, když ta obec je menší, tak také neumí třeba tak dobře plánovat jako ten stát.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře, a co se stane, když obec zkrachuje? Přece lidé tam nepřestanou v té obci žít? Ta obec asi musí nějakým způsobem fungovat. Takže ...

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Tak existuje nějaký obecní majetek, s kterým se tedy dá něco dělat, k čemuž také tuším v některých obcích u nás došlo. Samozřejmě ta obec musí žít, já nevím třeba struktura bude fungovat, nikdo je neoddělí od zbytku světa, nezavřou se jim kohoutky s vodou a s plynem, to ne, ale na druhou stranu si myslím a konec konců to je řešení, ke kterému nakonec také bylo přistoupeno, nemůžeme zavřít oči a dělat, že se nic neděje a ty dluhy obcí prostě zaplatit ze státního rozpočtu a jedeme dál. To znamená, že ty obce, které hospodaří nezodpovědně, tak jsou postiženy nebo penalizovány v podobě omezení přítoku prostředků ze státního rozpočtu

nebo z veřejných financí. Jejich život je méně komfortní než těch, které se snaží o rozpočtovou disciplínu, což si myslím, že je, že je v pořádku.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Já ještě bych se tady zastavil u jednoho momentu. Když jsme začínali tu debatu vlastně o tom, jakým způsobem mohou ty dluhy vznikat, tak já bych tady nadhodil téma skrytých dluhů, totiž dluhy, které nejsou vidět na první pohled. Já bych to ilustroval situací po vlastně druhé světové válce, kdy stát jako takový měl k dispozici penzijní fondy. Vlastně existovalo naspořené množství peněz, které si lidé střežili a aby potom z toho vlastně žili na penzi. Co udělal stát, bylo vlastně tyto fondy znárodnit a utratil. Čímž pádem vlastně tady byl obrovský majetek, který se rozpustil a v okamžiku, kdy vlastně zjistíme, že naše demografická situace je na tom špatně, tak my najednou musíme takový balík peněz vlastně, který nám umožní zase vyplácet ty důchody do budoucna nějakým způsobem dát dohromady. Čili to je určitá forma toho, jak vzniká třeba i dluh, který vlastně není vidět. Nebo bych tady zmínil třeba i regulaci nájemného, kdy vlastně stát nutí nějakým způsobem jednu, jednu část účastníků trhu dotovat jinou část účastníků trhu a ani jedné, vlastně té jedné neposkytuje nějakou kompenzaci, že dává veřejnou službu. Čili to je svým způsobem to, že vlastně stát jaksi platí něco z cizí kapsy.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Mimochodem, když jsme hovořili před chvilkou o tom, že na začátku devadesátých let byl dluh velmi malý, tak v této souvislosti, v souvislosti s tím, co teď říká Mirek, je třeba uvést, že skrytý dluh České republiky byl vlastně obrovský. Pokud se podíváme na zanedbanou infrastrukturu, na zastaralé technologie, na zdevastované životní prostředí, tak to všechno jsou de facto dluhy, které akorát nejsou nikde na papíře, ale pokud ta země chce být konkurenceschopná a mít obyvatelstvo s nějakou rozumnou pravděpodobností doby dožití, tak je třeba tyto dluhy nějakým způsobem sanovat.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře, takže to jsme probrali skryté dluhy a můžeme se vznést na tu nejnižší úroveň, protože samozřejmě nezadlužuje se pouze stát, obce, ale i jednotlivci. A v této souvislosti by člověk mohl nabýt poněkud paradoxního dojmu, že zatímco u státu a obcí se hovoří o tom, že to není až tak dobré, tak naopak v souvislosti se zadlužováním domácností se objevovaly názory některých ekonomů, že to je dobře, že zadluženost domácností stoupá, že to pomůže oživit ekonomiku, že třeba lidé u nás se ještě zadlužují relativně málo. Takže je zdravé to, že se lidé čím dál víc v České republice zadlužují? Lubomír Lízal.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Já si, já si to nemyslím. Já si, jako můj názor vlastně na to, jakým způsobem se zadlužují domácnosti, lze rozdělit vlastně na dva typy dluhu. Jeden ten dluh je vlastně svázaný s životním cyklem, čili v podstatě na začátku, když to vezmu, tak když zakládáme rodinu, chceme někde bydlet a tak dál, tak si vlastně musíme půjčit na to bydlení, to je v pořádku, je to v podstatě určitý vklad do budoucna. Ale pokud si vlastně chci půjčovat na to, že si chci zrovna koupit momentálně televizor, tak si nemyslím, že to je až tak dobrá politika.

Petr HARTMAN, moderátor

Názor Martina Kupky.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Tak já si myslím, že za určitých, podíváme se na to úplně makroekonomicky, tak za určitých okolností, v určitém vztahu hospodářského cyklu může být užitečné, když poptávka domácností pomáhá užitit teda udržet ekonomiku v chodu a generovat růst do doby, než se oživí třeba investiční poptávka nebo export. Pokud jde o to, jestli je užitečné a dobré, aby si domácnosti půjčovaly, já si myslím, že dobré je principálně, že si půjčovat mohou, tady ta situace je jiná, než byla třeba v první polovině devadesátých let, kdy domácnosti nebyly až tak vítanými klienty pro finanční instituce. Teď situace se úplně obrátila. Takže dobré je, že ta příležitost tady je. Jestli je dobré v konkrétním případě, aby někdo si půjčku vzal nebo ne vzal, tam souhlasím úplně s tím, co říkal Mirek. Já si myslím, že jsou prostě půjčky, které jsou rozumné a jsou půjčky, které jsou vyloženy hloupostí, zejména, když se podíváme na podmínky, za jakých ta smlouva mezi tím individuálním, fyzickou osobou, člověkem a institucí, která mu půjčuje, což nejsou pouze banky a řekl bych bohužel, protože v řadě institucí ty podmínky, za kterých se půjčuje jsou mnohem horší, než v bankovních ústavech, takže vzít si půjčku na věc krátkodobé potřeby, jenom prostě proto, že mám pocit masírován jsa reklamou, že tu věc musím mít teď hned, jinak bych nebyl in, nebo nevím, nebyl bych šťastný, to si myslím, že je špatné. Ale zase je to špatné, ale není to tragické. Tragické se to stane v tu chvíli, kdy nedomyšlím ty konce. Nedomyšlím to, že když budu muset splácet půjčku, kterou jsme si vzal, tak nebudu mít já nebo moje rodina na úhradu základních životních potřeb, jako je já nevím teplo, ubytování nebo jídlo. Bohužel k takovým případům také dochází. Tam už si myslím, že to je naprosto jednoznačné.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře a dá se nějak vysledovat třeba z těch údajů, nakolik to zadlužování domácností jednotlivců je zdravé a nakolik není? Zda zde hrozí nějaké riziko pak třeba sociálních problémů a tak dále, až lidé najednou zjistí, že jim dluhy a půjčky přerostly přes hlavu. Já bych to jenom ještě doplnil tím, že politici si asi to nebezpečí uvědomují, protože prosadili přijetí zákona o osobním bankrotu, který právě umožňuje řešit ty dluhy.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

To je myslím si přesně, přesně ta nutná podmínka totiž toho, protože vždycky bude existovat určité procento lidí, které tu situaci nedokáže odhadnout. A ať už to je z důvodu toho, že v podstatě nemají tu schopnost nějakým způsobem vlastně třeba aspoň střednědobě plánovat nebo hospodařit s penězi, anebo potom může nastat situace v tom, že mám a celkem rozumnou představu o tom, jak ten dluh splatit, ale dojde k nějakým šokovým změnám a v ekonomice. A prudce naroste nezaměstnanost v regionu a tak dál a najednou se vlastně dostanu takříkajíc za tu hranu, kdy vlastně můj příjem poté, co poklesly základní prostředky, prostě nestačí na to, abych splácel ty úroky. Čili to je, to je vlastně ten problém toho, kdy se ten člověk může dostat takříkajíc za tu hranu.

Petr HARTMAN, moderátor

Martin Kupka souhlasí?

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Já souhlasím úplně s předřečníkem. Jenom ještě abych se vrátil na začátek té otázky, já si myslím, že viděno zase v agregátu, tak zadluženost domácností v současné době v České republice ve svém úhrnu podíváme-li se na objem té zadluženosti ve vztahu k nějakým dalším ukazatelům, opravdu v České republice nijak vysoký není ve srovnání s tím, jaká ta zadluženost je. V západní Evropě nebo ve Spojených státech. Ale problém je v tom, že já si myslím, že u nás ti lidé ještě s těmi dluhy neumějí tak dobře žít. Prostě nejsou zvyklí s těmi dluhy zacházet a v jednotlivých případech nebo i v případech nějakých větších skupin může být už v současné době samozřejmě ta zadluženost problémem, a proto je dobré to, že se hovoří o zákonu o osobním bankrotu, je dobré, že vznikly registry dlužníků, protože existovali také lidé, kteří prostě obcházeli instituce a teď si napůjčovali opravdu, kde mohli a potom vytloukali klín klínem, a to je potom situace, která je trošku srovnatelná s gamblerstvím, když si prostě už potom přestanete kontrolovat. A vede to k tristním koncům. Nejenom pro toho konkrétního člověka znovu říkám, ale pro lidi, který jsou postiženi zcela bych řek neprávem. Pro jeho rodinu, pro kolegy, já nevím, pro podnik, kde pracuje, protože potom samozřejmě svádí k tomu, že ten člověk se snaží jako narkoman hledat ty zdroje prostě, kde může, aby uspokojil věřitele.

Petr HARTMAN, moderátor

Když právě hovoříme o zadlužení státu a o zadlužení jednotlivců, tak samozřejmě to nejde srovnávat daleko odlišné, ale přesto dá se nějak obecněji tvrdit, že třeba rozumněji se chová stát nebo jednotlivci? Právě, když máme třeba nejrůznější údaje o tom, jak je zadlužen stát, jakým způsobem ty peníze používá, jaká je míra zadlužení domácností.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Já nevím, tam je, on ten stát je přece jenom taková těžko uchopitelná figura. Já si myslím, že jedinec v průměru se chová zodpovědněji, protože si připouští více než stát, že bude muset ten dluh uhradit. Pokud se týká jaksi účelu, na který si půjčuje, tak bych řekl téměř, že to je fifty fifty, protože jak jedinec, tak stát si půjčuje na věci dlouhodobého užitku nebo prospěchu, investiční záležitosti typu například pořízení bydlení v případě jednotlivce nebo výstavby dálniční sítě nebo železniční infrastruktury v případě státu, a tak si půjčuje i na naprosté hlouposti, kde u jedince jsme již některé jmenovali a u státu ani raději nechci jmenovat. Takže já bych tam úplně rozdíl neviděl nějaký ostrý.

Petr HARTMAN, moderátor

Když právě hovoříme o tom rozumném chování, tak samozřejmě nemůžeme z hlediska státu pominout fakt, že letos se české ekonomice dařilo slušně a že by se tedy předpokládalo, že ty veřejné dluhy budou se výrazně snižovat, že tedy stát si je vědom toho, že ne každý rok se mu musí tak dobře dařit a že tedy nastává vhodná doba dluhy snížit, takže z tohoto úhlu pohledu se asi stát rozumě jako rozumný hospodář nechoval.

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Tady vlastně vidíme to, co už tady naznačil Martin, totiž, že ten stát má tu tendenci vlastně ty dluhy před sebou hrnout a jestliže on už si zvykl na to, že vlastně si půjčovat může, tak najednou zjišťuje, proč já bych si dál nepůjčil. A zase jako ekonom k tomu mám takový trošku skeptický pohled, protože, kdy jindy, když ekonomika roste, bych měl splácet ty dluhy? Samozřejmě, dá se pochopit, že stát v podstatě nemá příjmy, když je ekonomika v recesi, když jsou, když jsou strukturální problémy a tak dále, pak samozřejmě můžeme říct, ano, je potřeba nějakým způsobem zachovat tu funkčnost toho státu a půjčíme si na to, ale v okamžiku, kdy vlastně ta ekonomika funguje velmi dobře a ty příjmy rostou toho státu, pak se skutečně jako můžeme ptát tedy, kdy vlastně skutečně ten stát chce ty dluhy splácet, pokud je vlastně vůbec chce splatit.

Petr HARTMAN, moderátor

Chce je splatit?

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

To si myslím, že já nejsem ten správný, kterého by bylo dobré se ptát na to, ale jenom bych rád ještě možná jednu zase obecnější záležitost připomněl. My často říkáme, že přínosem vstupu České republiky do Evropské unie nebo přijetí eura je nezbytnost vzít na sebe v některých oblastech jistou disciplínu, ať už pokud jde o podnikatelskou sféru, i standardy, pravidla, jejího fungování, nebo i veřejné finance, kterou bychom někdy možná bez té vize potřeby vstoupit do Evropské unie neb přijmout euro obtížně hledali. A určitě je to pravda a je to pravda i v oblasti veřejných financí. Takže to, že finance by měly být vyrovnané, pokud se ekonomice daří, platí ať chceme přijmout nebo nechceme přijmout euro. Co mě trošku děsí, je, když čtu a odvozují z některých projevů, že to přijetí eura se jakoby opravdu stává cílem, je třeba v roce tom a tom dostat schodek rozpočtu pod úroveň třech procent, abychom splnili maastrichtská kritéria, ale to, že za těmi maastrichtskými kritérii je jakási potřeba ekonomické racionality, která sama o sobě je prospěšná pro tu ekonomiku, to se jaksi ztrácí nebo alespoň tak soudím, když slyším některé projevy, kde se hovoří o tom, no vlastně ekonomice se dařilo, prostředky teď máme, hlupák, kdo by nerozdával. Takže pokud máme, tak rozdáme, hlavně, když v tom roce potom nějakém tedy dosáhneme těch třech procent. Jako kdyby to, co bude před tím kritickým rokem nebo potom, bylo v zásadě jedno. My splňujeme nějaká pravidla, dostaneme to euro, ale tomu, jestli ekonomice bude dlouhodobě dobře nebo špatně nebo jestli je to rozumné nebo nerozumné takto utrácet, tím se někteří politici asi až tak nezabývají.

Petr HARTMAN, moderátor

Ono, když ...

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

Ono kdybych to ještě doplnil, ono vlastně ta maastrichtská kritéria vychází z toho, co se ukázalo, že pro každý stát bylo relativně dobré z hlediska stability veřejných financí. Čili v okamžiku, kdy ty státy se rozhodly, že budou mít společnou měnu, tak si řekly, ano, jestliže to platí pro jeden stát, tak to bude platit i vlastně pro celou tu skupinu. Čili my zatím skutečně vidíme takový to pravidlo palce a toho, jak by se ten stát měl chovat. Čili to není jaksi nějaká taková řečněme žádost, kde odfajfkujeme ano, ano, splněno, a proto se máme dobře. Nikoliv,

to je spíš složitá ekonomická, ekonomická racionalita. A já bych tady zmínil ještě jeden pohled, a totiž to, že vlastně ten plán přijetí eura, když si řekneme nějaký rok, je podle mě zcela takové to plácnutí do vody, protože my máme přijmout euro až v okamžiku, kdy to pro ekonomiku je výhodné. V současné době stále probíhají vlastně strukturální změny, to, jak se ekonomika stále přizpůsobuje a dynamicky se vyvíjí. To vidíme vlastně i na tom rychlém hospodářském růstu a v okamžiku, kdy my vlastně přijmeme euro, tak najednou se zakonzervujeme v určité situaci. Čili naopak ta situace by měla být opačná. Dívat se, jak ta ekonomika vlastně je už sladěna s tou evropskou a v okamžiku, kdy zjistíme, ano, česká ekonomika odpovídá a víceméně typické evropské ekonomice evropské zóny měnové, a proto můžeme přistoupit k euru, nikoliv si říct, ano, tak my to splníme v roce 2010, to bude tak akorát.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře, kdybych zůstal u toho příoměru, že hlupák je ten, který by šetřil a nerozdával a neužíval toho, že má více peněz, tak česká vláda rozhodně za hlupáka není, protože když se podíváme na předvolební sliby, tak tam štědře otevřela peněženku. Znamená to, že to je signál toho, že dluhy i v budoucnosti porostou? Martine Kupko.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

No já si myslím, že dluhy v budoucnosti asi porostou, když se podíváme už do toho konvergenčního programu, který jsem jednou citoval na začátku toho našeho povídání, tak podle plánu by neměly dluhy růst nějak tedy výrazně, spíše o desetinky procenta v poměru k hrubému domácímu produktu, ovšem ještě je třeba také vzít v úvahu, že ty projekce do budoucna jsou založené na určitých předpokladech, které se mohou nebo nemohou nebo nemusí naplnit, ohledně tempa růstu hrubého domácího produktu, což je jmenovatel v tom podílu dluh vůči hrubému domácímu produktu, na určitých předpokladech o vyšší úrokových sazeb, budou úrokové sazby vyšší, tak samozřejmě také úroky, které musíme z toho dluhu platit, budou vyšší a bude je obtížnější je tedy včlenit do těch čísel, která jsou naprojektovaná, takže já bych rád věřil tomu, že ten dluh, který v současné době stále je pod čtyřiceti procenty hrubého domácího produktu a podle plánu, který nemá v dohledné době těch čtyřicet procent přesáhnout, opravdu zůstane, kde je. Kdybychom zůstali u těch čtyřicet procent hrubého domácího produktu v dohledné budoucnosti, tak by to žádná tragédie nebyla. Uvidíme, jestli se to podaří nebo nepodaří, ono to bude asi záležet i na tom, jaká vládní konfigurace vzejde z voleb, které příští rok nás čekají.

Petr HARTMAN, moderátor

Souhlasí Lubomír Lízal, že zadlužení budeme i nadále, ale že možná můžeme být mírně optimističtí v tom, že skutečně ta hranice určitá třeba těch čtyřicet procent překročena nebude?

Lubomír LÍZAL, ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy

No tak můžeme v to doufat, já si pořád jaksi mám před sebou ta minulá léta, kdy vlastně ten dluh rostl velmi rychle a vlastně jediné, co ho zastavila, byla právě ta vidina toho eura vlastně, takový ten zdvižený prst z toho Bruselu. A v okamžiku, kdy vlastně bude jasné, jak to s tím

eurem je, tak se obávám, že pak se zase otevřou stavidla. To si myslím, že ty politici budou mít určitě takovou tu tendenci.

Petr HARTMAN, moderátor

Kdybich se tedy vrátil na začátek, tak v této souvislosti to, že si vláda musí půjčit na důchody tři miliardy, je zanedbatelná epizodka. Spíš úsměvná než ...

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Ano, myslím, že epizodka to je, jestli úsměvná, to si netroufám říct, ale je to opravdu malinká část toho problému velkého.

Petr HARTMAN, moderátor

Dobře, takže uvidíme, jak česká vláda, ale i vůbec čeští politici, protože vlády se střídají, budou dále zacházet se státními financemi, jak dluhy budou narůstat nebo naopak se snižovat. Z toho, co zde zaznělo je spíš pravděpodobné, že dluhy budou narůstat a že to není jenom problém České republiky, že zkrátka vlády přistupují k tomu, že dluhy se nemusí platit, ale spíš hrnout před sebou a tak maximálně splácet úroky, aby se neřeklo, aby se mohly dělat dluhy další. Tak s touto trochu chmurnou perspektivou můžeme ukončit dnešní diskusní pořad Studio STOP, který se vysílá na okruhu Český rozhlas 6. Hosty byli ředitel Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy Lubomír Lízal a hlavní ekonom Československé obchodní banky Martin Kupky. Děkuji za účast opět někdy na slyšenou.

Martin KUPKA, hlavní ekonom Československé obchodní banky

Na slyšenou.

Lubomír LÍZAL, ředitel **Národohospodářského ústavu Akademie věd a Cerge Univerzity Karlovy**

Na slyšenou.